

УДК 378.4016.6:005(045)

Гнезділова К. М.

УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ В СУЧАСНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У сучасних соціально-економічних умовах університет обирає нові стратегії своєї діяльності. Упровадження інноваційних технологій в університеті є необхідним кроком для підвищення ефективності його діяльності та утвердження своєї конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг. Однією з інноваційних технологій вважається технологія менеджменту знань в університеті, яка спрямована на людей, їх розвиток шляхом засвоєння, пізнання і розповсюдження нового знання.

Ключові слова: університет, підприємницький університет, академічний капіталізм, знання, концепція «другого типу» виробництва знань, концепція «потрійної спіралі», технологія менеджменту знань.

Постановка проблеми. З метою підвищення своєї конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг сучасний університет має швидко реагувати на запити суспільства, всіх зацікавлених в його діяльності сторін – стейкхолдерів (роботодавців, абітурієнтів, студентів, батьків, громадськості та ін.), вміти на основі вже накопичених і здобутих знань створювати нові інтелектуальні продукти. А отже необхідним постає проблема упровадження інновацій, зокрема сучасних технологій в управлінні університету. Серед таких технологій, які сприяють ефективності діяльності закладу вищої освіти, називають управління знаннями або менеджменту знань.

Однак упровадження зазначеної технології вимагає об'єктивного оцінювання діяльності університету на сучасному етапі розвитку суспільства й вітчизняної вищої освіти (тенденції розвитку сучасного університету, зміни в управлінні університетом, перехід від традиційного дослідницького до підприємницького університету та ін.), виявлення впливу тих чи тих соціокультурних і соціально-економічних чинників, вивчення ролі знання в університеті, історичної трансформації його природи та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен університету і специфіку його діяльності у різні історичні віхи розкрито у працях дослідників сучасності (М. Квек, Б. Р. Кларк, С. Курбатов, Я. Пелікан, А. Прохоров, Н. Терентьева, О. Романовський, Й. Уїсема та ін.) і минулого (В. Гумбольдт, Дж. Г. Ньюмен, Х. Ортега-І-Гассет, К. Ясперс та ін.). Роль знання в університеті, трансформація його природи досліджені у працях М. Квєка, Б. Р. Кларка, С. Курбатова, О. Слюсаренко, А. Флекснера та ін. Різноманітні аспекти упровадження технології управління знаннями в організації презентовано у працях відомих менеджерів і науковців сучасності (Д. Белл, Р. Блант, К. Джпанетто, М. Елеваї і Д. Лайднер, Т. Кулопулос, Б. Мільнер, Д. Тіс, А. Тузовський, Е. Уїлер, К. Фраппаоло та ін.). Однак поза увагою науковців залишається питання упровадження технології менеджменту знань в управлінський процес сучасного університету та його структурних підрозділів, зважаючи на трансформаційні процеси у суспільстві.

Формулювання мети статті (постановка завдання). З огляду на все зазначене вище, важливим є вивчення можливостей упровадження в управління сучасного університету технології менеджменту знань. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати низку завдань: дослідити взаємозв'язок знань, університету і сучасного суспільства; охарактеризувати риси, притаманні знанням в університеті; розкрити у чому полягає технологія менеджменту знань в університеті.

Виклад основного матеріалу. Питання знань і їх роль у розвитку науки, суспільства, університету завжди посідало чільне місце у працях дослідників різних часів. Проте нині ця проблема набуває все більшої актуальності.

Знання й їх роль у розвитку університету необхідно розглядати з позиції змін, які характерні для сучасного суспільства. Такі зміни безпосередньо пов'язані зі специфікою К (knowledge) – суспільства (суспільства, побудованого на знаннях), у тому числі зі специфікою нової К-економіки, або інноваційної економіки [6, с. 153].

Зауважимо, що, серед тенденцій розвитку сучасної університетської освіти, науковцями називаються такі як: консолідація (об'єднання університетів з метою вирішення спільних проблем та стратегічних завдань; співпраця між урядами, закладами, студентами, співробітниками, працедавцями), комерціалізація і конкуренція (рух інтелектуального капіталу щодо створення взаємовигідного для всіх учасників ринкового продукту із об'єктів інтелектуальної власності з метою отримання прибутку) [6, с. 230–231].

Мова, насамперед, йдеться про вплив цінностей академічного капіталізму на діяльність сучасних університетів, зокрема про їх спроби засвоїти нову третю місію – підприємницьку, яка спрямована на відтворення інноваційних ідей і технологій.

У своїй книзі «Academic Capitalism: Politics, Policies, and the Entrepreneurial University» автори зазначають, що глобалізація політичної економіки та супутні їй скорочення державного фінансування, зв'язки з бізнесом та промисловістю та маркетинг освітніх і ділових послуг змінюють характер академічної праці. Зокрема ними розглядаються переваги та недоліки академічного капіталізму, стратегії передачі технологій, залучення університету (факультету) до підприємницького капіталізму та зміна цінностей, норм та переконань університетської спільноти [12].

З огляду на основні позиції академічного капіталізму людський інтелектуальний капітал стає головною силою економічного розвитку, роль якого в університеті відіграє професорсько-викладацький склад [5].

У університетській спільноті виникає можливість «заробити» на тому знанні, що створене ним у процесі проведення досліджень. Так, вивчаючи проблему взаємодії знання, сучасного університету і суспільства, М. Квек стверджує, що орієнтація на споживача поступово перетворює університети на освітні корпорації, які надають різноманітні освітні послуги. При цьому змінюється й діяльність самих викладачів. За словами М. Квека вимога «заробляння грошей» для університету, з метою його «виживання на ринку освітніх послуг» призведе до того, що представники науково-педагогічної спільноти поступово перетворюватимуться, на підприємців (академічних капіталістів), завдання яких не лише здійснювати викладацьку діяльність, але й проводити дослідження у прикладному спрямуванні [2].

Сьогодні на сторінках відомих видань з'являються меседжі науковців щодо збільшення наукових досліджень у прикладному напрямі, забуваючи про те, що деякі наукові відкриття – це лише платформа, «старт» для подальших прикладних розробок. Тому все частіше на теперішній час науковці звертаються до праці Абрахама Флекснера «Корисність некорисного знання» (Abraham Flexner «The usefulness of useless knowledge») [9]. За словами сучасників в есе А. Флекснера, написаним ще в 1939 році, існує позачасова релевантність слів. Р. Діжкграф у своєму нарисі до книги А. Флекснера описує, як фундаментальні дослідження призвели до серйозних перетворень у минулому столітті та пояснює, чому це є необхідною передумовою інновацій та першим кроком у соціальних та культурних змінах. Він стверджує, що суспільство може досягти глибшого розуміння та практичного прогресу сьогодні і завтра лише шляхом справжньої оцінки та суттєвого фінансування цікавого «прагнення до марного знання» як в науці, так і в гуманітарних науках [11].

Як підтвердження наведемо декілька фраз з книги А. Флекснера: «Ні Максвелл, ні Герц не цікавилися корисністю своєї роботи; така думка ніколи не приходила їм в голову. У них не було ніякої практичної мети. Винахідником з юридичної точки зору був, звичайно, Г. Марконі (винахідник передачі радіосигналів на відстань). ... Герц і Максвелл нічого не могли придумати, але це була їх марна теоретична робота, яку схопив розумний технік, і який створив нові засоби комунікації...» [9].

Пріоритетність прикладних знань над фундаментальними є цілком зрозумілою з позиції концепції «другого типу» виробництва знань (Mode I knowledge production), що характеризується своєю прикладною спрямованістю – корисність суспільству, сформульованої у праці колективу вчених «Нове виробництво знань: динаміка науки і досліджень у сучасних суспільствах» («The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies») [10].

На противагу вищезазначеної концепції, основні положення концепції «потрійної спіралі» («Triple Helix»): університет – влада – бізнес, запропонованої Г. Ітцковичем і Л. Лідесдорффом [1], з іншої позиції розкривають взаємодію прикладних і фундаментальних досліджень. При цьому зазначається, що сенсом діяльності потрійної спіралі є інновації. Взаємодію фундаментального і прикладного знання відповідно до ідеї «потрійної спіралі» Л. Киященко потрактовує наступним чином: у сфері фундаментальних досліджень діє основне розходження на абсолютні Істину і Благо, а в прикладній сфері питання полягає не в Істині, а корисності, у технологічній або соціальній ефективності знання. Тому від фундаментального до прикладного знання лінійна залежність втрачає свою традиційну односпрямованість. Прикладне знання, під яким розуміється досвід застосування різноманітних результатів соціально розподілених агентів інноваційного виробництва знань, активно вступає у взаємодію з фундаментальним, трансформуючи його відмінну рису усезагальності в загальнозначимість, представлену в контексті застосування [3, с. 69–70].

Однак постає питання: які риси притаманні знанню в сучасному університеті? Досліджуючи зміни, характерні для університетів, Кларк Бертон звертається до ролі знань і зазначає, що «...поки вища освіта має формальну організацію, вона залишається соціальною структурою управління передовими знаннями та методами» [8, с. 22]. При цьому дослідник зацентровує увагу на тому, що сучасне розвинене знання має кілька відмінних рис, які проявляються в усіх академічних організаціях: 1) воно носить спеціалізований характер і цілком складається зі спеціальностей, число яких постійно зростає; широке охоплення знання є головною відмінною рисою інститутів і систем вищої освіти і вимагає для себе особливих форм, незрозумілих тим, хто знайомий з організаційної життям інших секторів суспільства;

2) зростаюча автономія, послідовне дистанціювання спеціальностей однієї від одної, і від загального знання, переданого в початкову і середню освіту; 3) незмінним завданням залишається відкриття нового знання; 4) знання має масивну спадщину. Знання, на переконання автора, у порівнянні з організаційною діяльністю в інших галузях, це основна матерія, над якою і з якої здійснюється робота в академічних системах; викладання і дослідження – основні способи роботи з цим матеріалом [8, с. 24–39].

Зважаючи на вищенаведені риси сучасних знань виникає питання щодо упровадження в університеті інноваційних технологій їх управління.

Реалізація LLL – концепції (Lifelong Learning – освіта протягом життя) має своє практичне втілення в сучасному університеті шляхом перетворення неявних знань в явні знання. У результаті чого представники університетської спільноти задіяні в процес засвоєння, розповсюдження, накопичення знань. На базі неусвідомлених знань народжуються нові усвідомлені знання, які поступово набувають формалізованого характеру. Технологія Knowledge Management повинна містити у собі систему заходів, що сприяє створенню інтелектуального «активу» сучасного університету. Створення на базі університету і окремих підрозділів центрів, спільнот, віртуальних команд, посилення на бази знань та ін. – є тими формами і інструментами для налагоджування формальних і неформальних комунікацій, в результаті яких здійснюється обмін знаннями не лише між представниками університетської громади, але й між університетською науковою спільнотою і представниками бізнес-структур, промисловості й іншими стейкхолдерами.

Важливим, на наш погляд, є й те, що технологію Knowledge Management слід розглядати як комунікаційний процес у вирішенні проблеми формування і розвитку корпоративної культури освітньої організації, що є важливим для розвитку університету у підприємницькому напрямі. Процес ознайомлення викладача з корпоративною культурою можна розглядати як процес передачі знань або розподілу знань між співробітниками. Згідно з основними положеннями Knowledge Management (управління знаннями) корпоративна культура діє як посередник між особистісним і організаційним знанням, визначаючи, які знання належать організації, а які – особистостям і групам [7].

За результати опрацювання сучасних досліджень у галузі менеджменту, можна стверджувати, що Knowledge Management – це, насамперед, технологія, спрямована на людей, їх розвиток шляхом засвоєння, пізнання і розповсюдження нового знання. Менеджмент знань як інноваційна стратегія управління і прогнозування освіти в університеті сприяє: співробітництву, створенню інновацій, навчання представників університетської спільноти обмінюватися накопиченими знаннями й досвідом, створювати експертні знання й ділитися ними як в середині університету, так й за його межами, допомагати університетам-партнерам, налагоджувати нові зв'язки і підтримувати вже існуючі для подальшого обміну інформацією.

Однією з проблем в управлінні сучасного університету, що, беззаперечно, гальмує його ефективну діяльність, є неврахування важливості упровадження технології менеджменту знань, кінцевим результатом якого є переваги університету серед інших закладів вищої освіти у цілому не лише на ринку освітніх послуг, але й у взаємодії з іншими організаціями, зокрема й підприємствами. Оскільки, як зазначають фахівці з технології Knowledge Management, управління знаннями передбачає постійну пильність, стимулює безперервні модифікації та інновації зі швидкістю, яка принаймні, відповідає темпу ринкової динаміки [4, с. 13].

Висновки. З огляду на все викладене вище, підсумуємо. Роль знання на сучасному етапі розвитку суспільства, яке отримала назву К (knowledge) – суспільства, набуває все більшої значущості у діяльності університетів. Тому на теперішній час змінюються форми взаємодії знання, університету і суспільства. Характер академічної праці під впливом таких чинників як глобалізаційні процеси, зрушення в економіці і політиці країни, а також зменшення державного фінансування університетів зазнає змін. Університетська наукова спільнота стає академічним капіталом, зданим виробляти нові знання з метою їх подальшого продажу. Університет поступово засвоює цінності академічного капіталізму, перетворюючись на підприємницький, який зданий «заробляти». У цих умовах постає питання щодо ролі знань в сучасному університеті. У наукових працях і публікаціях вчених висловлюється занепокоєння про надання університетами пріоритету здійсненню прикладних досліджень на противагу фундаментальним. Таку ситуацію можна розглядати з позиції двох різних концепцій: «другого типу» виробництва знань і «потрійної спіралі»: університет – влада – бізнес.

У ракурсі вищезазначених змін в університеті знання набувають нових рис. Упровадження в університеті технології Knowledge Management дозволяє: виявити важливі знання, визначитися зі способами обміну своїми знаннями з іншими, забезпечити, щоб вони залишилися в університеті, забезпечити організацію діяльності груп (центрів, зокрема науково-консультаційного центру), в яких відбувається обмін досвідом, реалізуються способи, за допомогою яких, викладачі працюють з існуючими знаннями. Все це створює можливість для налагодження співробітництва у середині університету (зокрема, між різними його підрозділами), а також з партнерами та іншими стейкхолдерами. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розробленні діагностичного інструментарію для проведення моніторингового дослідження, метою якого є вивчення готовності

представників університетської спільноти щодо участі у створенні й діяльності центрів зі засвоєння, пізнання і розповсюдження нового знання.

Використані джерела

1. Ицковиц Г. «Тройная спираль. Университеты – предприятия – государство». *Инновации в действии*. 2010. 238 с.
2. Квек М. Національна держава, глобалізація та Університет як модерний заклад. *Ідея Університету: Антологія*. Упоряд.: М. Зубрицька, Н. Бабалік, З. Рибинська ; відп.ред. М. Зубрицька. Львів. 2002. С. 267–294.
3. Киященко Л. П. Тройная спираль трансдисциплинарности в обществе знаний. *Знание. Понимание. Умение*, 2010. 3. С. 67–74.
4. Коулопоулос Т. М., Фраппало К. Управление знаниями. Эксмо. 2008. 224 с.
5. Прохоров А. В. Влияние ценностей академического капитализма на функционирование современных университетов. *Вестник ТГУ*. 2012. №5. С. 271–277.
6. Терентьева Н. О. Розвиток університетської освіти в Україні: тенденції Другої академічної революції: монографія. Черкаси. 2017. – 408 с.
7. Тузовский А. Ф., Чириков С. В., Ямпольский В. З. Системы управления знаниями (методы и технологии). Томск. 2005. 260 с.
8. Clark Burton R. Sustaining Change in Universities. Continuities in Case Studies and Concepts. The Society for Research into Higher Education & Open University Press / SL6 2QL / Clark Burton R. England : McGraw-Hill, 2004. 212 p.
9. Flexner. A. The usefulness of useless knowledge. *Journal of Clinical Epidemiology*, 1955. 2(3). 241–246.
10. Gibbons M., Limoges C, Nowotny H., Schwartzman S., Scott P., Trow M. The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies. Sage. 1994
11. Reisch G. A. Abraham Flexner: The Usefulness of Useless Knowledge, with an introduction by Robbert Dijkgraaf. *Ethical Theory and Moral Practice*, 2017. 20(5). PP. 1083–1085.
12. Slaughter S. Academic Capitalism: Politics, Policies, and the Entrepreneurial University. JHU Press, 1999. 276 p.

Gnezdilova K.

KNOWLEDGE MANAGEMENT AT MODERN UNIVERSITY

In modern socio-economic conditions, the university chooses new strategies for its activities. The modern society or knowledge society has been dictating such a requirement. Apart from its traditional activity which is education and research, universities are becoming entrepreneurs, quite a new role. At present time forms of interaction between knowledge, university and society are changing. Globalization, changes in the country's economy and politics, and the budget cuts for universities have impacted the nature of academics. The university academic community is becoming an academic capital, being able to generate new knowledge to be sold. The university gradually learns the values of academic capitalism, turning into a business university venture capable of earning. These conditions pose a question about the role of knowledge at a modern university. Scholarly papers and academic publications express concern about universities prioritizing applied research over the fundamental ones. This situation is divided by two different philosophies: 'second type' of knowledge production and 'triple helix that reflects the 'university – political power – business' chain. The abovementioned changes cause the university knowledge to acquire new features. Consequently, there is a need to introduce the innovative technologies, that can increase the university efficiency and strengthen its competitiveness in the educational services market. One of the innovative technologies is the university knowledge management technology, aimed at developing people through providing the environment for learning, acquiring and disseminating new knowledge. Knowledge management technology should include a system of events that creates an intellectual 'asset' at a modern university. Established at the university departments centers, communities, virtual teams and developed references to knowledge bases are the forms and tools that provide formal? informal communication and knowledge exchange not only between the representatives of the university community, but also between the university academic community and businesses, industries, and the community.

Key words: university, entrepreneurial university, academic capitalism, knowledge, philosophy of 'second type' in knowledge production, 'triple helix philosophy, knowledge management technology.

Стаття надійшла до редакції 06.06.2018 р.